

ЕВРОПЕЙСКИ И БАЛКАНСКИ ВЛИЯНИЯ ВЪРХУ СЧЕТОВОДНО-ПРАВНАТА КУЛТУРА НА БЪЛГАРИТЕ В ЗОРАТА НА МОДЕРНОТО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ПРЕЗ XIX ВЕК

проф. д.и.н. Иван Русев
Факултет „Управление“
Икономически университет – Варна

Ключови думи:	Резюме
Търговски закон Счетоводно законодателство Балкански полуостров Османска империя Френско културно влияние	<p>Настоящата статия има за цел да проследи европейските и балканските влияния, оказани в процеса на формирането на модерната счетоводно-правна култура на българите през XIX в., т.е. във времето, когато се заражда модерното европейско законодателство. През целия век българите имат възможност да формират своята счетоводно-правна култура в близък и дори непосредствен досег с най-напредналите европейски нации в тази сфера – Франция и Германия. Освен направените наблюдения върху представените първи търговски закони, доказва го също преведената на български език литература по търговия и счетоводство още през 40-те – 70-те години на века, зараждането и разпространението на модерното търговско и счетоводно образование по същото време (а и след 1878 г.) в множество български градове, доказва го също търговската и счетоводна практика на видни представители на българската нация през епохата. През XIX в. българите формират своята модерна счетоводно-правна култура и в процес на общуване и обмен на информация и с другите балкански народи – гърци, сърби, румънци – процес, добре документиран в запазени до днес оригинални исторически извори.</p>

ВЪВЕДЕНИЕ

Счетоводно-правната култура на българите в зората на модерното законодателство през XIX в. е тема все още само частично изследвана, а нейната значимост не буди никакво съмнение най-вече защото счетоводните знания и практики на една нация, на една държава, систематизирани и кодифицирани в ново и най-ново време (XIX–XX в.), са съществена част от правната и стопанската култура на тази

нация и държава, а и въобще от общностната култура в широкия смисъл на това понятие.

Целта на изследването, представено в настоящата статия, е да се проследят европейските и балканските влияния, оказани в процеса на формирането на модерната счетоводно-правна култура на българите през XIX в.

Задачите на изследването се свеждат до открояване на най-силните влияния в тази сфера, изпитани от българите и дошли от Западна и Централна Европа – главно френското (през първата половина и средата на XIX в.) и немското (през втората половина на същия век), както и да се очертаят процесите на културно общуване в счетоводно-правната област между българското общество и другите балкански народи (гърци, сърби, румънци). Така формулираните задачи обуславят и структурата на изложението в статията.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Появата и изграждането на модерната правна култура на една нация е процес, в някои случаи бавен и постъпателен през годините, в други – по-бърз благодарение на изпитани външни влияния, но при всички европейски народи този процес протича в ново и най-ново време като същностна изява на оформящата се тогава модерна култура въобще. Неговото начало се поставя в епохата на Европейското просвещение (XVII–XVIII в.). Това с пълна сила важи и за модерната счетоводно-правна култура, в частност за модерната счетоводно-правна култура на българите. Представената в статията тема се нуждае от още някои допълнителни първоначални уточнения.

Първо, счетоводното законодателство възниква като раздел на модерното търговско законодателство. По своята същност счетоводството е водене на сметки, приоритетно на търговски сметки, а в зората на Новото време създаването на регулации става все по-необходимо именно в областта на търговията, респективно и в областта на счетоводството и то на модерното „италианско“ или двойно счетоводство. Ето защо в първите търговски закони на модерната епоха можем да търсим и ще открием раздели, въвеждащи единни правила и норми как да се списват търговските (счетоводните) книги.

Второ, българите принадлежат към нациите, възприели континенталната правна система, континенталната школа в търговското, а и в счетоводното законодателство. Но в прехода от Средновековие към Новото време, осъществен през XV–XIX в., Европа няма единна историческа съдба. Обособяват се две големи зони на „Стария“ континент: първата, включваща Средиземноморието, западната и отчасти централната част на континента, където народите най-напред преминават през трите етапа/епохи на този преход – Ренесанса, Просвещението и революциите, „дали живот“ на капитализма и на гражданското общество, и втората зона, включваща Източна Европа и Балканите, където тези промени се осъществяват по-

бавно, по-късно (през XIX–XX в.) и по-трудно, при възможността да се ползват идеи и опит, дошли „на готово“ от Запада, но и при пречките, породени от сблъсъка на интереси между „Великите сили“, които поради своето изпреварващо развитие и мощ вече са изявиали геополитическите си приоритети над континента.

Какви са европейските влияния върху счетоводно-правната култура на българите във времето, когато тази култура тепърва започва да се изгражда? Основното, изначалното влияние в тази сфера както сред българите, така и в почти целия континент е **френското**. Ще се опитам да дам отговор на въпроса защо, макар че по тази тема вече е писано, включително и от мен самия. Ето възможните обяснения накратко.

Поради ред културни и исторически причини френската нация дава най-добрия модел на преход от Средновековие към Ново време, обхващащ „класическите френски“ Ренесанс, Просвещение и революция, последната не случайно единствена останала в историята като „Великата“ (La Grande révolution française). Класически е и моделът на френския абсолютизъм, на могъщата държава на Луи XIV („Краля слънце“) през XVII в., замогнала се благодарение на икономическата политика на меркантилизъм, известна още като „колбертизъм“ по името на една от емблематичните фигури на епохата – Жан Батист Колбер, генерален контролор на финансите на държавата от 1665 до 1683 г. Това е времето, което „узаконява“ икономическата мощ на Франция не само защото страната е вече утвърдена колониална сила и в резултат на това е твърде богата, а и защото в нея се дава път на интелектуалния капитал в сферата на търговията и на промишлеността.

Като следствие на всичко това не е никак случайно, че именно на Франция принадлежи първата модерна държавна търговска кодификация – **Ordonnance de commerce от 1673 г.**, популярна и като „Code Savary“ по името на главната фигура в комисията, която я създава – търговеца Жак Савари, автор на изключително популярната в редица страни през епохата книга „Le parfait négociant“ („Идеалният търговец“)¹. В Ordonnance de commerce е включена и първата счетоводна кодификация – Глава III, озаглавена: „За книгите и регистрите на едрите търговци, продавачите и bankerите“, състояща се от десет члена². Няма съмнение, Франция е пионер в модерното търговско и счетоводно законодателство на „Стария континент“ и в света.

Добре известно е, че Франция е родината на модерното законодателство, появило се в началото на XIX в. при управлението на Наполеон Бонапарт. Постиженията на Френското просвещение, към

¹ Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. В. Търново: Изд. „Ровита“, 2015, с. 121–128.

² Ordonnance de 1673. Édité du roi servant de règlement pour le commerce des négociants et marchands tant en gros qu'en détail. Présentée par M. Edouard Richard. Titre III: Des livres et registres des négociants, marchands et banquiers, pp. 4–5.

които отнасяме и творбите на Савари, са капиталът, с който Франция влиза в този нов век (останал известен в историята като „дългия XIX в.“) и с който тя се превръща в новатор на търговско-правната материя. На 15 септември 1807 г. е приет **Търговски закон (Code de commerce)**, който в скоро време се налага във всички държави, присъединени към Франция или превърнати в нейни васали в резултат на Наполеоновите войни. Много скоро политическата ситуация в „Стария“ континент се променя, но и след падането на Наполеон от власт и Виенския конгрес от 1814–1815 г. френското търговско законодателство продължава да бъде водещото в Европа, този път наложено не с оръжия, а с актуалността на своите клаузи. Френският закон е запазен или възпроизведен в държави като Белгия, Люксембург, Полша, Италия, Испания, Холандия, Португалия, Гърция, Румъния, а също и извън Европа: в Аржентина, Бразилия, Чили, Мексико и във всички останали средноамерикански и южноамерикански държави и т.н. Продължавайки и доразвивайки традициите на *Ordonnance de commerce*, *Code de commerce* съдържа специален раздел, посветен на счетоводството. Това е Глава II от Първата книга, озаглавена „За търговските книги“, състояща се от 8 члена. Със счетоводна насоченост е и Глава V „За баланса“ на Книга трета³.

Разпространението на *Code de commerce* много бързо достига и до Балканите – регионът, в който живеят българите по онова време като един от народите на Османската империя. Няма съмнение, **Търговският закон на Османската империя**, влязъл в сила през 1850 г., е също сред реципираните и силно повлияните от френското търговско законодателство⁴, още повече че целият период на Танзимата (30-те – 70-те години на XIX в.) – времето на реформи и на въвеждането на първите модерни закони в империята, се извършва под силното френско влияние и имитация. Много скоро след обнародването му Законът е преведен и на два пъти издаден на български език и този факт сам по себе си е достатъчно показателен за проявения към него интерес от страна на българския възрожденски стопански елит⁵. С Османския търговски закон от 1850 г. българите получават първия непосредствен досег не само до търговското, но и до счетоводното законодателство, тъй като, подобно на френския образец, в Османския закон също още в началото е включен раздел, съдържащ

³ Ганев, В. Историческото развитие на търговското право, Годишник на Софийския университет – Юридически факултет (ГСУ-ЮФ), Т. XII, 1915 – 1916 г., София, 1921, с. 265 – 266; Кацаров, К. Систематичен курс по българско търговско право. София, 1943. Четвърто фототипно издание, София, 1990; Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. В. Търново: Изд. „Ровита“, 2015, с. 329 – 335.

⁴ По-подробно по въпроса виж в: Русев, И. Счетоводната и търговско-правната литература на Българското възраждане, Счетоводна политика, 2006, № 1 – 2, с. 31 – 33. Пълният текст на Търговския закон на Османската империя в: *Corps de droit ottoman. Recueil des Codes, Lois, Règlements, Ordonnance et Actes les plus importants du Droit intérieur et d'études sur le Droit coutumier de l'Empire Ottoman par George Young, 2ème secrétaire de l'Ambassade d'Angleterre. Oxforde at the Clarendon Press. T. VII, 1906.*

⁵ Попов, Ст. Д. Царски търговски законник. Русчук [Русе], 1866; Арнаудов, Хр. Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, „Бал-капан хан“ № 19, Т. I, 1871, с. 126 – 259.

основните норми и правила за водене на счетоводството. Това е „Отделение второ“ от част първа на закона, озаглавено: „За търговските книги (тефтери)“ в неговия български превод. „Отделението“ включва 7 члена (чл. 3–9), определящи видовете „търговски“ (счетоводни) книги, изискванията за тяхното водене и доказателствената им сила пред търговските съдилища⁶.

По силата на Капитулационния режим, потвърден от Берлинския договор (1878 г.), Османският търговски закон продължава да действа и в свободното Княжество България чак до края на XIX в., когато на 29 май 1897 г. е приет, а от 1 януари 1898 г. влиза в сила първият **български Търговски закон**, повлиян този път от германското и унгарското търговско законодателство⁷. Така с времето заемките от френския модел на XVII–XIX в. отстъпват място на нови влияния и културни общувания, предопределени както от стремежа да се следват новостите в търговско-правната област, така и от политическите хоризонти пред младата българска държава на прага на XX в. Най-силно в първия български Търговски закон е немското влияние. Става дума за изпитно влияние от приетия на 31 май 1861 г. „**Всеобщ немски търговски закон**“ – закон не само с основно действие в обединената през 1871 г. германска държава, но и с множество рецепции и заемки в законодателствата на европейските държави през втората половина на XIX в. Изготвен твърде набързо, в първия български Търговски закон се чувстват още влияния от търговските законодателства на Румъния и Италия, но въпреки еkleктичния характер в основата на закона стои основно немската търговско-правна система, най-модерната по онова време⁸.

Не по-малко интересен е въпросът за **балканските общувания и въздействия** върху процеса на формирането на българската счетоводно-правна култура през XIX в., тъй като те в немалка степен опосредстват и способстват главно френското влияние в тази културна сфера.

Текстовете на френския Търговски закон от 1807 г. са възпроизведени в първите търговски закони на съседните балкански народи, които по стечение на обстоятелствата по-рано от българите се сдобиват със свои собствени национални държави: гръцкият търговски закон, който е обнародван през 1835 г., сръбският – през 1860 г., румънският – през 1887 г.

Има множество и безспорни доказателства за силното **гръцко влияние** в процеса на формирането на модерните търговски и счетоводни знания на българите, те вече са били обект на коментар и

⁶ Арнаудов, Хр. Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, „Бал-капан хан“ № 19, Т. I, 1871, с. 128–129.

⁷ Ганев, В. Историческото развитие на търговското право, Годишник на Софийския университет – Юридически факултет (ГСУ-ЮФ), Т. XII, 1915 – 1916 г., София, 1921, с. 71; Свраков, А. Развитие на счетоводното законодателство в България от Освобождението до наши дни. София: ИК Труд и право, 2019, с. 104 – 131.

⁸ Свраков, А. Развитие на счетоводното законодателство в България от Освобождението до наши дни. София: ИК Труд и право, 2019, с. 69 – 84, 104 – 110.

анализ в мои предишни публикации⁹, затова тук ще се ограничи само с посочването на следния важен факт – най-широко разпространените и най-ползваните български счетоводни и търговски ръководства от 50-те години на XIX в. са изготвени по гръцки образци¹⁰, отпечатани след гръцката търговска кодификация и без съмнение съобразени с нея. А както вече стана дума, гръцкият търговски закон от 1835 г. е рецепция на френския Code de commerce от 1807 г. И още нещо, българският стопански деец от онова време възприема и ползва в немалка степен гръцка счетоводна терминология¹¹ – ето още един от пътищата на това силно гръцко влияние.

Засега в изследванията все още не е обърнато внимание на **българо-сръбските общувания** в търговско-правната и счетоводно-правната сфера, а такива през XIX в. безспорно има. Вследствие от тях до българския търговец, предприемач и просветен деец от онова време достигат следните сръбски издания: „Търговски закон на Княжество Сърбия“ (Белград, 1860 г.), „Обяснение на търговския закон на Княжество Сърбия, написано от д-р Стоян Велкович“ (в два тома, Белград, 1866 г.), „Първи основи на маджарското право, списани Петром Вировцем“ (Будим, 1831 г.), „Подробен търговски речник, списан Йованом Вукославевичем“ (Белград, 1851 г.), „Основи на търговската наука, написани от Милан Миловук“ (Белград, 1861 г.) и др. Тези книги, а и други сръбски издания от XIX в., посветени на модерните търговски знания, днес са притежание на фонда на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София.

„Търговският закон на Княжество Сърбия“, обнародван на 26 януари 1860 г. с името на сръбския княз Милош Обренович, със съгласието на Държавния съвет и по предложение на Народната скупщина, се състои от седем глави и общо 170 члена. Глава II, озаглавена „О трговачким книгама“ („За търговските книги“), включва 14 члена, в които, по подобие на френския първообраз от 1807 г., се представя счетоводно-правната материя. В съпоставянето на френския Code de commerce с неговите рецепции в другите страни внимателният поглед на изследвателя може да открие различни нюанси, но аз бих искал да обърна внимание само на един от тях, на една интересна разлика, която има своето културно-историческо обяснение. „Духът на закона“ изисква стриктното и редовно водене на счетоводните книги „...без да се оставят ненаписани редове, празни места или притурки в краищата им“, както е посочено в чл. 5 на

⁹ Русев, И. Счетоводната и търговско-правната литература на Българското възраждане, Счетоводна политика, 2006, № 1 – 2, с. 15 – 36; Русев, И. Балканските модели на търговските, търговско-правните и счетоводните знания на българина – възрожденец. Гръцкото влияние, Счетоводна политика, 2006, № 9 – 10, с. 45 – 62; Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. Изд. „Ровита“, В. Търново, 2015, с. 154 – 172.

¹⁰ Roussev, Iv. Les manuels bulgares de pratique commerciale à l'époque du Réveil national et les influences grecques. – Etudes balkaniques, 2005, № 4, p. 77 – 81.

¹¹ Русев, И. Модерната търговска терминология в българското пространство през Възраждането – от чуждите влияния към собствения почерк. – в: Сб. „Българите в Османската империя, XIX в.: понятия, структури, личности“. Съставителство и научна редакция Ваня Рачева, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2017, с. 67 – 76.

Османския търговски закон от 1850 г.¹², но докато във френския първоизточник и в Османския закон не се посочва на какъв език да се водят книгите, в „Търговския закон на Княжество Сърбия“ изрично е казано: „све кнѝге треба да се воде на сръбском језику“ (чл. 11)¹³. Как да обясним тази разлика? С националните особености на държавите, в които се появяват тези закони в конкретния исторически момент – особеност, много точно отчетена от законодателя.

През 1807 г. Франция е империя, вече разширила се върху немалка част от „Стария“ континент. Следователно Code de commerce е насочен към регламентиране на търговската (респективно и счетоводната) дейност на представители на различни европейски нации и налагането само на един език не би било възможно от позициите на търговската и счетоводната практика, която този закон трябва да обслужва. Подобна е ситуацията и в Османската империя, която към средата на XIX в. включва в границите си 13 нации, разположени на 3 континента – Европа, Азия и Африка. За разлика от Франция и Османската империя обаче, Сърбия е национална държава, нещо повече – само три десетилетия преди появата на Търговския ѝ закон тя се сдобива със своя собствена държавност и все още е твърде чувствителна по въпросите на националната си идентичност. Ето защо няма как сръбският законодател да не наложи изричната употреба на сръбския език като език за водене на търговските книги в страната.

Само година по-късно, в обнародвания през 1861 г. „Всеобщ немски търговски закон“, педантичният немски законодател ще изиска при счетоводните записвания „да се използва някой от живите езици и неговата писменост“ (чл. 32)¹⁴, но и в този случай може да се даде обяснение в контекста на историческата епоха. В началото на 60-те години на XIX в. вече се мисли и действа в посока на германското обединение, очертава се и „обединителят“ – военната мощ на Прусия, която десет години по-късно ще го постигне. „Всеобщият немски търговски закон“ е замислен и въведен в употреба с оглед на този по-късен, но приближаващ исторически момент, когато той вече ще трябва да обслужва търговските отношения на една окрупнена държава, в която немската нация, макар и най-многочислената, ще съжителства с други нации, ползващи френски, италиански, валонски, фламандски и други езици¹⁵.

И още нещо, като най-модерен за времето, „Всеобщият немски търговски закон“ от 1861 г. „предчувства“ началната вълна на глобализацията, тази от втората половина на XIX в. и началото на XX в., когато се появяват първите големи компании (тръстове, монополи,

¹² Арнаулов, Хр. Пълно събрание на държавните закони, устава, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, „Бал-капан хан“ № 19, Т. I, 1871, с. 129.

¹³ Сборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досаданѝм зборцима нештампаних а изданих од 2. Февруара 1835. до 23. Октобра 1875. год. У Београду: Штампa и издание Државне штампарије, 1877, с. 350.

¹⁴ Свраков, А. Развитие на счетоводното законодателство в България от Освобождението до наши дни. София: ИК Труд и право, 2019, с. 78.

¹⁵ Пак там, с. 79.

картели) с дейност в по две и повече държави. Ето защо немският законодател е твърде либерален и дава възможност за водене на счетоводната документация на всички „живи езици“, защото това безспорно ще е от полза за стопанския подем на Германия, чиито основи са заложени именно през 60-те и 70-те години на XIX в.

Стопанските и културните контакти на българите с дунавските княжества Влашко и Молдова (а и с **Румъния** след унификацията на държавата), особено активни през първите три четвърти на XIX в., също способстват процеса на формирането на българската модерна счетоводно-правна култура. Още в предишния XVIII в. в търговските центрове на север от р. Дунав – Букурещ, Браила, Галац, се формират големи български колонии¹⁶, чиито представители са в редовни делови връзки както с местния стопански елит, така и със своята родина – българските земи. От друга страна, пристанищата по Долния Дунав поддържат все по-интензивни търговски контакти с редица центрове в Западна Европа – Марсилия, Париж, Лондон, Манчестър и др. Именно тези контакти са пътят, по който модерната европейска търговска и счетоводна култура достига до румънската нация, а и до българските търговци, установени в долнодунавските градове. Нека да припомним, че именно в Галац и в Букурещ е установена най-крупната българска търговска фирма през XIX в. – фирмата на братята Евлогий и Христо Георгиеви от Карлово¹⁷.

Следствие от българо-румънските търговски общувания през XIX в. е един оригинален ръкопис в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, който все още не е бил обект на изследване и специална публикация. Това е „Учебник по счетоводство“ („Manuel de contabilitate“), който съдържа наставления по търговска кореспонденция и счетоводство („книговодство“) с много образци от търговски книги¹⁸. Вторият раздел на учебника е посветен на „Общото счетоводство“ и включва глава за „Търговското просто счетоводство“ с представени в нея 14 вида счетоводни регистри¹⁹, а третият раздел описва двойното счетоводство също с много образци²⁰. Ръкописът е от средата на 60-те години на XIX в.²¹, т.е. от времето преди приемането на румънския Търговски закон през 1887 г., и може да се разглежда като оригинален исторически извор – продукт на френското счетоводно-правно влияние в региона.

¹⁶ Жечев, Н. Браила и Българското културно-национално възраждане. София, 1970; Жечев, Н. Българите в Галац през Възраждането. София, 2007; Жечев, Н. Букурещ – културно средище на българите през Възраждането. София, 1991.

¹⁷ Глушков, Хр. Евлоги и Христо Георгиеви. Живот и дейност. София, 1982; Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. Изд. „Ровита“, В. Търново, 2015, с. 505 – 522.

¹⁸ НБКМ, Rom. 8 – Учебник по търговско книговодство; Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в НБКМ. Съставител М. Стоянов, София: НБКМ, 1973, с. 180 – 181.

¹⁹ НБКМ, Rom. 8 – Учебник по търговско книговодство, л. 49 – 54.

²⁰ НБКМ, Rom. 8 – Учебник по търговско книговодство, л. 55 – 68.

²¹ Включените в него примери са с дати 1864 и 1865 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се подчертае, че през целия XIX в., т.е. в зората на модерното законодателство, българите имат възможност да формират своята счетоводно-правна култура в близък и дори непосредствен досег с най-напредналите европейски нации в тази сфера – Франция и Германия. Освен направените наблюдения върху представените първи търговски закони, доказва го също преведената на български език литература по търговия и счетоводство още през 40-те – 70-те години на века²², зараждането и разпространението на модерното търговско и счетоводно образование по същото време (а и след 1878 г.) в множество български градове²³, доказва го също търговската и счетоводна практика на видни представители на българската нация през епохата²⁴.

Библиографска справка:

1. Арнаудов, Хр. Пълно събрание на държавните закони, устави, наставления и високи заповеди на Османската империя. Цариград, „Бал-капан хан“ № 19, Т. I, 1871, с. 126 – 259.
2. Ганев, В. Историческото развитие на търговското право, Годишник на Софийския университет – Юридически факултет (ГСУ-ЮФ), Т. XII, 1915 – 1916 г., София, 1921, с. 1 – 275.
3. Глушков, Хр. Евлоги и Христо Георгиеви. Живот и дейност. София, 1982.
4. Жечев, Н. Браила и Българското културно-национално възраждане. София, 1970.
5. Жечев, Н. Букурещ – културно средище на българите през Възраждането. София, 1991.
6. Жечев, Н. Българите в Галац през Възраждането. София, 2007.
7. Сборник закона и уредаба у Княжеству Србији у досаданьим зборцима нештампаних а изданих од 2. Февруара 1835. до 23. Октобра 1875. год. У Београду: Штампна и издание Државне штампарије, 1877.
8. Кацаров, К. Систематичен курс по българско търговско право. София, 1943. Четвърто фототипно издание, София, 1990.
9. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Български исторически архив. Ръкописи.

²² Roussev, Iv. Les premiers manuels de commerce bulgares et les influences européennes au XIX siècle, Revue des études slaves, Т. 76, Fascicule 4, Paris, 2005, p. 473 – 483.

²³ Русев, И. Раждането на модерното търговско и счетоводно образование – Европа, Балканите и Българското възраждане. София: ОРКП „Мисъл“, 2008.

²⁴ Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. Изд. „Ровита“, В. Търново, 2015, с. 273 и сл.

10. *Опис на гръцките и други чуждоезични ръкописи в НБКМ.* Съставител М. Стоянов, София: НБКМ, 1973.
11. Попов, Ст. Д. Царски търговски законник. Русчук [Русе], 1866.
12. Русев, И. Балканските модели на търговските, търговско-правните и счетоводните знания на българина – възрожденец. Гръцкото влияние, Счетоводна политика, 2006, № 9 – 10, с. 45 – 62.
13. Русев, И. Модерната търговска терминология в българското пространство през Възраждането – от чуждите влияния към собствения почерк. – в: Сб. „Българите в Османската империя, XIX в.: понятия, структури, личности“. Съставителство и научна редакция Ваня Рачева, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2017, с. 67 – 76.
14. Русев, И. Раждането на модерното търговско и счетоводно образование – Европа, Балканите и Българското възраждане. София: ОРКП „Мисъл“, 2008.
15. Русев, И. Счетоводната и търговско-правната литература на Българското възраждане, Счетоводна политика, 2006, № 1 – 2, с. 15 – 36;
16. Русев, И. Търговската модерност на Българското възраждане като култура и практика. Изследване и извори. В. Търново: Изд. „Ровита“, 2015.
17. Свраков, А. Развитие на счетоводното законодателство в България от Освобождението до наши дни. София: ИК Труд и право, 2019.
18. *Corps de droit ottoman. Recueil des Codes, Lois, Règlements, Ordonnance et Actes les plus importants du Droit intérieur et d'études sur le Droit coutumier de l'Empire Ottoman par George Young, 2ème secrétaire de l'Ambassade d'Angleterre. Oxforde at the Clarendon Press. T. VII, 1906.*
19. *Ordonnance de 1673. Édit du roi servant de règlement pour le commerce des négociants et marchands tant en gros qu'en détail. Présentée par M. Edouard Richard.*
20. *Roussev, Iv. Les manuels bulgares de pratique commerciale à l'époque du Réveil national et les influences grecques. – Etudes balkaniques, 2005, № 4, p. 77–81.*
21. *Roussev, Iv. Les premiers manuels de commerce bulgares et les influences européennes au XIX siècle, Revue des études slaves, T. 76, Fascicule 4, Paris, 2005, p. 473–483.*

EUROPEAN AND BALKAN INFLUENCES ON THE LEGAL-ACCOUNTING CULTURE OF THE BULGARIANS AT THE EMERGING OF THE MODERN LEGISLATION IN THE 19th CENTURY

Prof. Ivan Roussev, D.Sc.

Department of Management

University of Economics – Varna

Keywords:	Summary
<p><i>Commercial law</i></p> <p><i>Accounting legislation</i></p> <p><i>The Balkans</i></p> <p><i>Ottoman Empire</i></p> <p><i>French cultural influence</i></p>	<p><i>This article aims to trace the European and Balkan influences exerted in the process of formation of the modern legal-accounting culture of the Bulgarians in the 19th century, i.e. at a time when modern European legislation is emerging. Throughout the century, Bulgarians have the opportunity to form their legal-accounting culture in close and even direct contact with the most advanced European nations in this field – France and Germany. Apart from the observations made on the first commercial laws, it is also proved by the literature on trade and accounting translated into Bulgarian in the 1840s, 1850s, 1860s, and 1870s, the origin and spread of modern trade and accounting education in the same period (and after 1878) in many Bulgarian cities; it was be evidenced by the commercial and accounting practices of prominent representatives of the Bulgarian nation during the era. In the 19th century, the Bulgarians formed their modern legal-accounting culture in the process of communication and exchange of information with other Balkan peoples – Greeks, Serbs, Romanians – a process well documented in preserved to this day original historical sources.</i></p>